

Els Reis Mags

Autor: Taíd Rodríguez Castillo
Data de publicació: 02-05-2018

Na Taíd Rodríguez Castillo, col·laboradora del lloc web «Delta de Maya», va redactar un article el gener del 2016 sobre les tradicions que giren a l'entorn dels Reis Mags, de les quals es fan ressò els Evangelis. El culte als reis mags és antiquíssim i, a Europa, s'ha anat celebrant sobretot a la Ibèria Occidental (Espanya: Tartessos) i a la Ibèria Oriental (Armènia i Síria).

Aquesta és la gran pregunta que es formulen tots els nens algun cop: Existeixen realment els Reis Mags? Si la pregunta és si existeixen avui, la resposta és difícil. Si fos així, sembla que ningú no els coneix. No obstant això, que existiren reis mags en el passat no n'hi ha dubte. Foren (i potser, només potser, encara siguin els custodis dels llibres revelats i dels molts que encara estan per ser revelats).

No hi ha a hores d'ara cap festa popular que tingui a Espanya (i en molts altres països de parla hispana) cap millor acollida que la dels "Reis Mags", llevat tal vegada la de la Setmana Santa. La festa dels Reis Mags és una celebració d'origen religiós que commemora el dia en què es va fer públic el naixement de Jesús, anomenat al seu temps el Crist (Crist significa "ungit" i és la traducció de la paraula hebrea messies). Se celebra el dia 6 de gener i clou un cicle festiu més ample, que és el de l'Epifania ("manifestació", "presentació"), més correntment anomenat El Nadal.

Els Reis Mags són celebrats tant a l'orient com a l'occident cristià, per bé que amb diferent importància. Mentre que a Espanya aquesta festa es el "plat fort" del cicle nadalenc, en d'altres països europeus no passa de ser un altre dia festiu. Un dia que, a més, sol ser, allí, traslladat a algun dels primers diumenges de gener. Això és degut al fet que, en principi, només és Espanya el país d'Europa en què es donen els regals als nens el 6 de gener. A la resta de països de l'entorn europeu no són pas els Reis Mags qui porta joguines als nens, sinó que qui ho fa és el Pare Nadal (o Papa Noël) el 24 de desembre. En aquesta data es festejava i se saludava l'inici del solstici d'hivern; és a dir, el dia en què el Sol, per fi, començava a "créixer". El Pare Nadal s'ha anat imposant en tots aquests països només molt cap al tard (si fa no fa, des del s. XIX), i hom ho ha dut a terme damunt d'una àmplia varietat de follets, fades i d'altres éssers

fabulosos —normalment un de diferent a cada regió—, els quals també portaven regals als nens, precisament el dia del solstici d'hivern.

La cristianització d'aquesta celebració per mitjà de la figura de Sant Nicolau de Bari fou tardana i no va tenir gaire èxit. Santa Claus segueix essent una figura infinitament més propera a les fades i als follets que als bisbes cristians. De manera semblant, la llegenda dels Reis Mags sembla que es fa ressò de tradicions molt més antigues que el cristianisme. Apareix fortament arrelada en els contes de fades, on el príncep o la princesa de torn són presentats de primer davant del poble, després davant d'un públic infinitament més selecte —nobles i rics homes del regne i de regnes vassalls i veïns— de qui reben homenatge en forma d'obsequi. D'entre aquests convidats, se solen destacar tres fades o tres mags, vinguts de molt lluny i sobtadament. Aquests ofereixen a l'infant un tipus d'homenatge particular. El més popular d'aquests contes és, sens dubte, La bella dorment o altrament intítulat La Princesa Adormida. Però hi ha centenars d'altres exemples.

L'adoració dels reis, dels prínceps i dels savis envers un personatge important o escollit es troba també present en d'altres religions: Agni rep les ofrenes dels rishis en el Rig Veda. Gautama Buda, la dels nobles a la tradició budista. Es poden veure fins i tot representacions molt antigues, en segells babilònics, d'aquesta tradició, on el nen (sol ser un mascle) és presentat entre les cames de la seva mare i rep els dons dels reis sota una estrella (la del dia del seu naixement). L'exemple el tenim, d'altra banda, ben testimoniats com a tradició històrica: els emperadors de la part oriental de l'imperi, a imatge i semblança de com ho feien els medes i els perses —els seus veïns—, naixien en una cambra de porpra i eren presentats dies després amb tota la pompa i circumstància per a rebre averanys, cartes astrals i d'altres parafernàlies.

Segell sumeri que representa segurament la deessa Inanna amb els seus fills, el seu fill entronitzat sobre els genolls (Període Arcaic, vers 2334-2154 aC)
Cif. Baring, Crawford, El mito de la diosa. pág. 212.

No fa estrany, per tant, que aquesta tradició estigui present també en el naixement d'un personatge tan assenyalat com Jesús, bé perquè aquesta tradició hi fos des de l'inici o bé perquè s'anés forjant a poc a poc en un temps posterior.

Les primeres mencions de l'adoració dels reis a Jesús són, de fet, sorprenentment primerenques (sobretot si les comparem amb les del Pare Nadal). A les catacumbes de Domitil·la (Roma, s. III-IV) ja apareix una pintura al fresc que sembla representar-la, si bé aquí en són quatre els personatges que ofereixen els seus regals al nen, entronitzat sobre els genolls de la seva mare.

Fresc de l'adoració dels reis de les catacumbes de Domitil·la en una postal.

Una escena semblant la podem contemplar a les catacumbes de Pere i Marcel·lí, també a Roma, ara ja amb tres personatges com a oferidors. L'escena era ja popular i la veiem reproduïda en gran quantitat de sarcòfags d'aquesta mateixa època. A Espanya, per exemple, al sarcòfag de Layos.

Sarcòfag paleocristià del s. IV aprox. trobat al mausoleu de la vil·la toledana de Layos. Es tracta d'escenes distintes juxtaposades amb el difunt que està orant al centre. A la dreta, l'Adoració dels Reis Mags.
<http://ciudaddelestresculturastoledo.blogspot.com.es/2014/03/yacimiento-el-vizcaino-y-mausoleo-de.html>

Cal suposar que ja aleshores els oferidors tenien noms, que els regals ja estaven diferenciats i que la llegenda ja estava ben construïda. Amb tot i això, la cosa no està tan clara. Schoebel, en el seu llibre *L'histoire des rois mages*, cita sant Ambrosi de Milà († 397) com el primer a dir que aquelles personalitats davant de les quals va ser públicament presentat el nen foren tres reis, qui, a més, eren mags. Pocs anys després, sembla que el papa sant Lleó Magne ho anava repetint sense parar en els seus sermons. Que al llarg de la història de l'imperi persa només una vegada un mag o alt sacerdot parsi hagi estat a la vegada rei és quelcom que no degué preocupar gaire Ambrosi, ni res que sant Lleó Magne mirés de corroborar. Pel que fa a ells, el Summe Sacerdot podia ser alhora Emperador, i de fet solia ser-ho.

De tota manera, la denominació magi no té perquè fer referència exclusivament als sacerdots perses i medes que duïen aquest nom. Molt de temps enrere, existien per una banda, tant a l'orient com a l'occident, els reis sacerdots, i, per

l'altra, figures semblants a la dels druídes i a la dels brahmans, sovint organitzats, segurament, en col·legis que entraven en contacte els uns amb els altres mercès a l'establiment de les grans rutes de peregrinació oest-est. Es a dir, que la llegenda dels reis-mags tal volta haguem de fer-la recular no tant als mags perses, com als seus antecedents, els reis-mags que menaren les grans migracions àries, dos mil anys abans de Crist i que donaren llum als dos primers grans llibres "segellats": l'Avesta i els Vedes.

La primera referència explícita als noms actuals dels Reis Mags la trobem també en un document d'aquesta mateixa època, els coneguts com Excerpta Latina Barbari o Annals dels Bárbars, on s'hi diu textualment "magi autem vocabantur Bithisarea, Melchior, Gathaspa" (1). I de la mateixa època són també els mosaics de l'església de Sant Apol·linar Nou a Ravenna, originalment pensada per al culte arrià (de fet l'arrianisme i els bàrbars arrians semblen haver estat uns grans impulsors d'aquesta tradició a occident). Els seus noms figuren escrits en aquesta església com "sanctus Balthassar; sanctus Melchior; sanctus Gaspar".

Els tres mags identificats amb els seus respectius noms. Mosaic de San Apollinare Nuovo. http://es.wikipedia.org/wiki/Reyes_Magos

Dintre els Evangelis canònics l'episodi de l'adoració dels Reis Mags hi surt ressenyat d'una manera més aviat breu a Marc 2, 1-12, on s'hi parla d'uns mags vinguts d'Orient i menats per una estrella. Havien vingut per adorar el nen, però no s'hi diu que siguin tres, ni reis, ni se'n citen els noms. Se suposa que eren tres perquè porten tres regals: or, encens i mirra, però no deixa de ser una suposició. Es diu també que a Herodes no li va agradar gaire la presència d'aquestes personalitats tan il·lustres. ¿Que potser ell, el rei Herodes, havia estat convidat a la festa?

El gruix de la llegenda, per tant, l'hem de cercar, com tantes altres vegades, en els evangelis i tradicions cristianes apòcrifes. En l'evangeli on ve més àmpliament explicat és a l'Evangelí Armeni de la Infantesa (2), escrit probablement amb posterioritat al s. VI:

5.9 "(...) Perquè quan l'àngel va portar la bona nova a Maria, era el 15 de nisan. Es a dir, el 6 d'abril, dimecres, a les nou del matí..

5.10 "Inmediatament, un àngel del Senyor marxà rabent cap al país dels perses a fi d'avisar els reis mags perquè anessin a adorar el nen acabat de néixer. Guiats per l'estel durant nou mesos, arribaren a la destinació en el moment que la Verge es convertia en mare. En aquell temps, el regne dels perses excel·lia pel seu poder i les seves victòries per damunt de tots els reis d'Orient. Els qui eren reis dels mags eren tres germans: el primer Melcó, que regnava sobre els perses; el segon Baltasar, que regnava sobre els àrabs; el tercer Gaspar, que posseïa el territori dels indis. Després de reunir-se per ordre de Déu, arribaren en el moment en què la Verge es convertia en mare. Havien apresat el pas i hi comparegueren en el moment precís del naixement de Jesús".

Allò que crida més l'atenció d'aquest text és la quantitat de vegades —fins a tres— en les quals s'afirma que els Reis Mags arribaren a la destinació el mateix dia en què va néixer Jesús, és a dir, el 6 de gener, nou mesos després de l'Anunciació. De fet, l'església apostòlica armènia, coherent amb aquesta creença, continua celebrant el naixement de Jesús el dia 6 de gener (3). Hi ha un curiós ball de dades respecte a aquest punt. Per exemple, l'església ortodoxa celebra l'adoració dels mags el 25 de desembre (4), és a dir, coincideixen de nou el naixement i el lliurament de regals, per bé que en una altra data. Nosaltres, per alguna raó, hem desvinculat ambdós esdeveniments.

Hom hi torna a fer referència a 11, 1-24, on es diu que els tres germans venien amb dotze "caps de l'exèrcit", quatre per cada rei. Els regals de Melcó foren mirra, àloe, mussolina, porpra i cintes de lli, "juntament amb els llibres escrits i segellats pel dit de Déu"; Gaspar oferí nard preciós, mirra, canyella, cinamom, encens i d'altres perfums; Baltasar portà or, argent, pedres precioses, safirs i perles fines. Apleguem aquí en especial el que segueix dels llibres escrits i segellats per Déu:

11.22 "El rei Melcó agafà el llibre del Testament que tenia desat a casa seva, com a herència dels seus primers pares i el presentà al nen dient: 'Heus ací l'escrit en forma de carta, que tu vas fer guardar després d'haver-lo segellat i tancat. Pren i llegeix el document autèntic que tu has escrit. Era el document el text del qual havia estat guardat en secret i que els mags no havien gosat obrir' (...)"

Segons aquest paràgraf, molt significatiu, els antics reis mags a qui ens hem referit abans no només estaven en possessió dels secrets continguts a l'Avesta i als Vedes dos mil anys abans de Crist, sinó que ja aleshores posseïen els sabers continguts en el que havia de ser el tercer gran llibre revelat, La Bíblia. D'alguna manera, els reis mags de la nostra festa del 6 de gener són la representació mitològica del mode quasi màgic en què la humanitat es va

desenvolupant a batzegades, i de la forma misteriosa en què se li van revelant progressivament les pàgines d'un llibre que ja està escrit.

Crida l'atenció que sigui Melcó qui faci lliurament del llibre segellat, el mateix llibre clos i segellat que trobem de tant en tant en els baixos relleus romànics i gòtics i que simbolitza aquell qui sap, però que no ensenya. Recorda l'associació que ja de l'Edat Mitjana ençà hom va fer entre les figures de Melcior i de Melquisedec. Aquest era rei de Salem i alhora primer sacerdot d'El Mes Alt. Es trobà amb Abraham. I el va beneir oferint-li pa i vi, la qual cosa simbolitzava el pas d'una tradició a una altra. Ara, Melcior-Melquisedec topa amb Jesús i li fa lliurament del tercer llibre de les revelacions. Tot fa cara que tot és conegut des del principi i que es va revelant paulatinament en funció de l'entorn i de la capacitat d'assimilar els missatges d'aquells a qui estan destinats a rebre'ls.

Aquest paràgraf concorda força bé amb la iconografia que hem vist dels Reis Mags, on Melcior és representat com el més vell i sol ser el que encapçala la comitiva.

L'escolàstica medieval —les escoles medievals de filosofia— desenvoluparen amb gran afany el tema dels Reis Mags. Tots i cadascun dels diferents noms donats als mags, el seu nombre, l'aspecte físic, les robes, els regals, etc... foren interpretats i reinterpretats una volta i una altra, fins a fer-ne una construcció mítica arquetípica finament polida. Així, per exemple, Peter Comestor ens diu que “els noms dels tres mags son aquests: en hebreu Apellus, Amerus, Damasius; en grec Galgalat, Magalath, Sarachim. En llatí, Baltasar, Gaspar, Melcior”. D'altres noms foren Dionysius, Rusticus i Eleutherius, noms que els assigna l'italo-got Gottifred de Bussano. O Ator, Sator i Peratoras amb què els anomena un tal Casaubon. O els més interessants d'Enoch, Elijah i Melquisedec que els atorga Jacques d'Ausoles (5).

Hi havia escolàstics que veien representats en un la “fidelitat”. En un altre, la “humilitat, i encara en un altre la “misericòrdia”. En l'un, Europa (o en un altre, l'Àfrica —la descendència de Cam—). En un, la velledat, en un altre, la maduresa, i en un tercer, la joventut. En un, la memòria, en un altre l'enteniment i en un altre la voluntat. En un, les riqueses de Tartessos (l'or), en un altre, la cendra dels cultes al foc dels Medes i Perses (l'encens) i en un altre els olis amb què es feien ungir els semites (mirra).

Per acabar, és curiós que, juntament amb Espanya, siguin Armènia i Síria (que plegades formaven l'antic regne d'Ibèria Pòntica) els països on sembla que els Reis Mags van tenir un arrelament més gran. Així es desprèn, si més no, de la gran varietat de llegendes i registres històrics que, en aquests països, hi fan referència. En algunes d'aquestes llegendes síries i armènies hom eleva, fins i tot, el número de reis mags a dotze i es procedeix a donar amb detall els seus noms i ascendència. Un manuscrit armeni copiat el 1749 ens ofereix la llista següent:

Zahtun, rei de Gog, fill d'Artur, del casal d'Emran.
Arevn, rei dels perses,
Zual, rei dels Medes (ambdós del casal de Nexam).
Zarehu, rei dels parts,
Artasiz, rei dels assiris (ambdós del casal de Madan).
Asthan, rei dels bàrbars,
Makhaz, rei dels bàrbars (ambdós del casal de Modom).
Iserenezboki, rei de Tharsis i de les Illes.
Ahisrach, rei de Tharsis i de les Illes
Tarana, rei de Tharsis i de les Illes
Marei, rei d'Aràbia,
Avsit, rei de Saba superior, en el districte nord (ambdós del casal de Sovin).

Pel que es veu, doncs, un dels reis mags custodi del llibre, s'hostatjava, al capdavant, a Tartessos i sens dubte fou Melcior qui acabà representant aquest paper.

No deixa de ser curiosa la fonètica d'aquest rei Tarana de Tharsis, el nom del qual s'assembla tant al de la deessa Tara i al de la deessa Ana: com Dona Ana.

Taíd Rodríguez Castillo

Gener del 2016

Imatge de portada: Detall de l'Adoració dels Reis Mags. Còdex de Roda, segles X-XI.

https://commons.wikimedia.org/wiki/Fie:Adoraci3n_de_los_Reyes_Magos,_990_C3dice_de_Roda.jpg

NOTES

1 Bruce Manning en *New Testament Studies*, vol. x, cap. ii.

2 Fem servir la traducció d'Antoni Piñero (ed.), *Todos los Evangelios*. Madrid, 2009, pág. 300, encara que no és, ni de

bon tros, la font amb què ens hauria agradat treballar (al seu torn, el traductor d'aquest article ha traslladat aquests textos al català)

3 Per exemple. <http://www.armenianchurch-ed.net/wpblog/>

4 <http://orthodoxwiki.org/Magi>

5 Íbid. Bruce Manning

<http://deltademaya.com/los-reyes-magos/>